№ 123 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 21 — **1897** — ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 21 № 123

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ. Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը՝ թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը 2 ր., ամսական՝ 1 րուբլի:

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ»՝ կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ:

Օտարաքաղաքայինները պէտք է դիմեն հետեւեալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакція «МШАКЪ»: Իսկ արտասահմանից Tiflis. Rédaction «MSCHAK»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անտարբերութեան զոհեր.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Բանաստեղծի բամբասանքները. Հայուհիները բարձրագոյն կուրսերում. Նամակ Բագուից. Նամակ Կարսից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մելիքի աղջիկը:

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐ

Ով կարող էր կարծել, որ Թիֆլիսի նման առաջնակարգ քաղաքում կարող է հաստատ բոյն դնել մալեարիա կոչված հիւանդութիւնը և այնքան տարածվել, որ մեզ յիշեցնի վտանգաւոր վարակիչ հիւանդութիւնները: Ով կարող էր հաւատալ, որ խօլերայի ժամանակ զգաստացած և ժանտախտի ուրուականից սարսափած քաղաքը այնքան վատ կազմակերպած կը լինի իր առողջապահական գործը, որ սովորական տարիներից մէկում, ինչպէս այս տարին, մալեարիան կարող է սպառնական դիրք բանել քաղաքում: Եւ ով է մեղաւոր այդ հիւանդութիւնից՝—դարձեալ ազգաբնակութեան աղքատ դասակարգը, որ ապրում է հակաառողջական պայմաններում: Եւ որտեղ է գլխաւորապէս տարածվել հիւանդութիւնը,—այն տեղերում, ուր ժողովուրդը միջոց չունի օգտվել քաղաքի ջրանցքից, այլ խմում է կեղտոտ, անպիտան ջուր:

Մալեարիայի արագ տարածվելը և խիստ կերպարանք ընդունելը՝ շատ տխուր և յուսահատական մտածմունքների առիթ է տալիս: Եթէ սովորական հանգամանքներում կարող է մի այդ տեսակ հիւանդութիւն վտանգաւոր դառնալ քաղաքի ազգաբնակութեան համար, ուրեմն ինչ կը լինի քաղաքի դրութիւնը, եթէ ժանտախտի նման սարսափելի մի աղէտ այցելի մեր երկիրը: Բանից դուրս է գալիս, որ չը նայած այդքան յորդորներին, նախազգուշութիւններին, չը նայած առողջապահական անվերջ յանձնաժողովներ կազմակերպելուն և ծրագիրներին, դարձեալ ամեն ինչ մնում է իր նախկին անկարգ, անբաւական և ողբալի վիճակի մէջ: Եւ երբ մի որ և է ճանապարհով մուտք է գործում մեր քաղաքը այս կամ այն հիւանդութեան սաղմը, նա առատ հող է գտնում իր զարգացման համար և արագ աճում է ու տարածվում:

Բնորոշ է այն, թէ ինչ միջոցներ է առաջարկել քաղաքային սանիտարական խորհուրդը հոկտեմբերի 8-ի իր նիստում մալեարիա հիւանդութեան տարածվելու դէմ: Խմել մաքուր ջուր: Եւ ահա այդ տարրական չնչին պայմանն է պահանջվում, որպէս զի ազգաբնակութիւնը ազատ լինի այդ հիւանդութիւնից: Այդ է պատճառը, որ սանիտարական խորհուրդը անհրաժեշտ է համարում ձրի ջուր բաց թողնել քաղաքի ջրանցքից՝ Դիդուբէի, առաջին և վեցերորդ քաղաքամասերի աղքատ դասակարգին, իսկ հիւանդներին քաղաքի հաշուով ձրի խինին:

Մինչ ուրեմն այդքան չնչին է այն միջոցը, որով պէտք է կռուել այդ հիւանդութեան դէմ: Ամօթալի՞ չէ միթէ, երբ մի մեծ և առաջնակարգ քաղաքի ազգաբնակութեան աղքատ դասակարգը հիւանդանայ և զոհվի միայն այն պատճառով, որ չէ կարողանում ձեռք բերել խմելու մաքուր ջուր, այն էլ մի քաղաքում, ուր ջրանցք կայ: Դա նշան է, որ այդ քաղաքում ամեն ինչ շինված է միայն ունեւորների, միայն փող ունեցողների համար: Ամօթ մեր քաղաքակրթութեանը...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ

XXII

Երկու օր առաջ առիթ ունեցայ՝ բժիշկ Կ—եանի հետ այցելելու մի գաղթական վանեցի ընտանիք, բաղկացած մի յղի կնոջից, երկու շատ փոքրիկ երեխաներից, և երկու երիտասարդներից: Այդ դժբաղդ ընտանիքը Կարսից հասնելով Թիֆլիս, Վանքի մայր-եկեղեցու գաւթում, հայոց հոգեւորականութեան աչքի առաջ, ամբողջ 30 ժամ մնացել էր անապաստան, անձրևի տակ: Հետեւանքը՝ ընտանիքի մի անդամի ծանր հիւանդութիւնը... Պատահմամբ միայն մի պարոն անցնելիս լսելով այդ տխուր անցքը, անմիջապէս հոգածութիւն է անում նրանց...

Մեզանից իւրաքանչիւրը գաղթականներ շատ է տեսել. շատ ենք տեսել և այն օգնութիւնը, որ հասցնում են այդ խեղճերին,—կամ մի քանի րուբլի, կամ մի քանի հին շորեր, և կամ մի ներքնատուն, յարմարված խոնաւ մի մութ սենեակ և ամենալաւ դէպքում՝ խոհանոցի որ և է անկիւնը... Դա արդէն համարվում է մեծ զոհաբերութիւն: Իսկ ինչպէս կարելի է այդ գզված, կեղտոտ, կմախք դարձած արարածներին տուն բերել, նստացնել նրանց նոյն սենեակում, որտեղ տան անդամներն են բազմում, նոյն սեղանի մօտ, որտեղ սանտիրուհիներն են ճաշում: Իսկ եթէ յանկարծ նրանցից որ և է մէկից վարակվի և հիւանդանայ երեխան... Ո՛չ, դա արդէն բարեգործութիւն չէ, այլ զոհաբերութիւն, նոյն իսկ խենթութիւն:

Ահա թէ ինչու մենք բարոյական պարտք ենք համարում արձանագրել այն, ինչ շատ հազիւ է պատահում տեսնել, և ինչ որ տեսանք վերև յիշված ընտանիքի մէջ, որի անունը, տարաբաղդաբար, հրապարակ հանելու լիազօրութիւն չունենք: Գանք այն, ինչ որ տեսանք անսովոր բան էր.—հիւանդ գաղթականին պառկեցրել էին տան ամենալաւ սենեակներից մէկում, տան ախորժ անկողնի մէջ, սպիտակ բարձերի վրա: Գաղթական ընտանիքի միւս անդամները նոյն սենեակում, տանտիրոջ երեխաների և ընտանիքի անդամների հետ միասին, ոչ իբրև մուրացիկ օտար, այլ իբրև վաղուցվայ բարեկամներ, ընդհանուր ուժով խնամում էին հիւանդին, ջերմաչափ դնում, անդադար հարցնում նրա վիճակը, դեղեր տալիս: Մենք չը նկատեցինք այն խորշող զգացմունքը, որ քիչ շատ լաւ հագնված հայը միշտ ցոյց է տալիս դէպի ցնցոտիների ներկայացուցիչը, և ոչ էլ մի տրտունջ՝ այդ անկոչ հիւրերի պատճառով: Ընդհակառակն, երբ բժիշկը խորհուրդ էր տալիս հիւանդին տեղափոխել որ և է հիւանդանոց, քանի որ հիւանդութիւնը կարող է վտանգաւոր կերպարանք ընդունել և նոյն իսկ վարակիչ լինել,—տանտէրը անկեղծ սրտով դժգոհում էր այդ անել, կասկածելով, որ գուցէ լաւ չեն պահի, գուցէ օրինաւոր խնամք չեն տանի... Եւ խեղճ վանեցի պանդուխտը, բոլորովին զարմացած, որ ամբողջ 30 ժամ անձրևի տակ մնալուց յետոյ՝ այդպիսի բաղդի արժանացաւ, ամեն մի խօսքից յետոյ՝ լցվում էր իր հիւանդոտ աչքերը, որպէս զի որքան կարելի է լաւ բանար դանի յայտնելու իր երախտագիտութիւնը այդ զգայուն ընտանիքին...

Ահա, եթէ կամենում էք, դա է այն մ ա ր դ ա ս է ր բարեգործութիւնը, որ օգնելու համար զոհաբերութիւն է անում, և միայն այդ տեսակ օգնութեան մէջ է թաղնված այն ջերմ զգայ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ

—

Այս, հզօր փաստեր ունէր ապրելու ցանկութիւնը: Նա դէմ էր Մանասին, որովհետև աշխարհի իշխանն էր և տիրաբար քարոզում էր թէ կեանքը կեանք է՝ թէկուզ առանց շարիքի, թէկուզ քաղցած, անօթևան, վիզը ծռած: Կար, ճիշդ է, և մի այլ փոքրիկ բան, որ այդ իշխանի թշնամին էր: Նա սրտի մի նեղ ու աննշան խորշ էր, այնտեղ էր Մելիք-Յուսէփի վերջին ձայնը, այնտեղ ընկնում էր նրա հայեացքը միւս աշխարհից: Չէր կարելի ասել թէ փոքրիկ խորշը բոլորովին մոռացութեան էր մատնված. նա դեռ թաթւում էր, բայց մեղմ, համեստ ու հեզ էր: Կոյս Հեղինէն նրա մէջ կաթեցրել էր ցուրտ ջուր և նա այլ ևս չէր տաքանում, իսկ Սուլէյմանի բէկը վաւերացրել էր կոյսի դարդը: Եւ այդպէս լաւ էր. լաւ էր յաղթելը, լաւ էր մի աւելորդ օր ևս անցկացնել այս աշխարհում:

Ահա վերջացաւ մի այդպիսի օր: Ընտանիքը հանդարտ վերջացնում էր ընթրիքը: Սեղանի վրա տիրում էր խորին լռութիւն: Այս երեկոյ ամենքը համակված էին մի տխրութեամբ: Եթէ Աննա-խաթունը չէր խօսում, համարեա ուշադրութիւն չէր դարձնում իր մօտ նստածների վրա, դա դեռ հասկանալի էր, որովհետև ծով էր նրա չափ մտածում: Բայց ինչ էր լինել Գայիանէին. միթէ նրան էլ յուզում էին մօր մաքերը: Մեհրին ոչինչ չէր հասկանում նրա թախծալի դէմքից, անշարժ շրթունքներից և հարցական հայեացքներ էր ուղղում թէ նրան և թէ մօրը, բայց ոչ մէկն էլ չէր պատասխանում այդ հարցումներին: Պառաւի կողքին կուչ էր եկել Յովսէփը: Անկարելի է ասել, թէ սա՞ այժմ միւսներից է վերցրել իր անտարբեր, տխրադին տրամադրութիւնը. ընդհակառակն, տեղին կը լինէր ենթադրել, որ միւսներն են այս անգամ համակերպվել նրա հոգեկան անփոփոխ դրութեան: Միայն Շահնազարն էր, որ դարձեալ անհանգիստ էր, չար. նա խաղում էր սփռոցի վրա դրած իրերը, պտտեցնում էր մեծ բաժին, չարչարում էր իր մեծ եղբօրը, չը թողնելով որ նա ասէ այն, ինչ ինքը չէր ցանկանում: Այդ բոլոր քմահաճութիւնները կատարվում էին անխափան. ոչ ոք միտ չունէր նրա հետ խօսելու, նրան խրատելու:

Շտապով ներս ընկաւ սպասաւոր կինը, սկսեց շտապով հաւաքել սփռոցը, կարծես ուզում էր փախցնել: Եւ կարծես իր այդ սովորական վարմունքը արդարացնելու համար էր որ նա կիսաձայնով ասաց.

—Գիտեմ ինչ որ տարօրինակ ձայներ են գալիս:

Ամենքը, բացի Յովսէփից, մի անհամբերութեամբ դուրս թռան: Առաջնորդողը Աննա-խաթունն էր, որ այսպիսի դէպքերում տղամարդի սիրտ ունէր:

Կարծես օդն էլ հասկանում էր, թէ ինչ է անսովոր դրութիւնը: Լսվում էին խառն ձայներ. հեռւում մի սուր ճիչ մարեց, շները կսկծալի հաչոց բարձրացրին և ապա տիրեց կարճ լռութիւն: Այդ բոլորը կարող էր գիւղական առօրեայ սովորական մի կատակ լինել. բայց օդը ինչ որ չարագուշակ բան էր իրանից ուղարկում այդ ձայների վրա: Գիշերային խաւարի մէջ սիրտը բռնում էր օդից այդ առանձնայատուկ նշանները և միանգամայն անխախտ գործում էր, փոխարինելով տեսողութիւնը: Բայց չանցած՝ մի այլ չարագուշակ ձայն տարածվեց, այս անգամ բոլորովին մօտիկ տեղ, տան բակում: Մէկը բաղխում էր դրսի դուռը:

Առաջին վայրկեանում Աննա-խաթունը այնքան գլուխ կորցրեց, որ չը կարողացաւ այլ ևս պահել այն հառաչանքը, որ այնքան ժամանակ փակել էր իր սրտի մէջ: Նա չիմացաւ որ Գայիանէն արդէն զգում է գիշերային ձայներից և բոլորովին պարզ կերպով մրմնջաց մի սարսափելի բառ.

—Սպանել...

Դա մի աղաղակ էր, որ դուրս էր թռչում ինքն ըստ ինքեան, անգիտակցաբար: Նորից կրկնվեց բաղխոցը: Թէան վազեց դռների մօտ: Լսվում էր միայն նրա ձայնը. նա հարց ու փորձ էր անում:

—Ո՞վ է, Թէա, ինչ է ուզում, կանչեց այրին:

Այդ անհամբերութիւնը ցոյց էր տալիս, որ նա արդէն պատրաստ է ամեն մի հարուածի դէմ գնալու: Թուլութիւնը չքացաւ, որովհետև վտանգը շատ մօտիկ էր երևում: Բայց ծառան իսկոյն չը պատասխանեց: Բաւական առաջ գալով, նա հանդարտ ձայնով ասաց.

—Կոյս Հեղինէն խնդրում է բաց անել...

—Կոյս Հեղինէն... դու լաւ ես ճանաչում նրա ձայնը:

—Նա է, ասում է շատ հարկաւոր գործ կայ:

Տիրեց վայրկենական լռութիւն: Դա հարկաւոր էր թուլասրտութեան վերջին նշոյլը ոչնչացնելու համար: Բակի մէջ հնչեց այդ կնոջ հրամայական խրոխտ ձայնը.

—Բաց արա...

Եւ ինքը ցած գնաց, հրամայելով Մեհրիին ու Գայիանէին որ ներս գնան:

—Չը վախէք, աղաղակեց նա ներքևից.—գնացէք տուն: Թէա, մի ճրագ բեր:

Հեղինէն էր, այո, բայց մենակ չէր: Հէնց որ դռների առաջին փեղկերից մէկը յետ գնաց ու մի նեղ ճեղք բացեց, նա շտապով ներս մտցրեց երկու փաթաթված կանանց, ապա ինքը մտաւ: Ծառան, դուռը փակելուց յետոյ, կոյսի հրամանով ճրագը դրեց պատին ու հեռացաւ: Այն ժամանակ Հեղինէն հարցրեց.

—Ո՞ւր կարող ենք տեղաւորել սրանց:

Նա թոյլ չը տուեց որ Աննա-խաթունը մի այլ հարց տայ, իմանայ որ և է պատճառ: Խօսքը միմիայն թաքցնելու տեղի մասին էր: Եւ այդպիսի մի տեղ գտնելը երկար չը տևեց. դա մի փոքրիկ սենեակ էր, որ գտնվում էր սրահի տակ և մի ժամանակ մելիքի բանտն էր: Ինքը Հեղինէն ներս տարաւ իր բերած կանանց, նրանց օգնութեամբ տեղ պատրաստեց մի կարճ միջոցում, իսկ մելիքի կինը պատուիրեց որ վերևից անկողին ու կարպետներ բերեն: Ամեն ինչ վերջացնելով, Հեղինէն ճրագը թողեց այնտեղ, ինքը դուրս եկաւ և դուռը կողպելով, բանալին յանձնեց Աննա-խաթունին:

—Քեզ եմ տալիս, ասաց նա.—լաւ նայիր, շատ շատ տեղեկացիր թէ ինչ են ուզում: Բանալին ծառաների ձեռքը չը տաս. աշխարհը մեղքերով լցված է...

Նրանք սկսեցին աւելի հանդարտ ձայնով խօսել:

—Ուրեմն սպանեց, ասաց Աննա-խաթունը:

Պառաւ կոյսը այժմ միայն բաց արաւ իր յուզված սրտի դուռը: Նա պատասխանեց գաղտ կերպով.

—Վաղուց էր սպասված. այժմ սպառեց սատկացաւ...

—Ինչ աղաղակներ էին...

—Չիմացայ... Տէր-Մարութի տունը թալանվեց: Նրան բռնեցին տարան բէկի մօտ, երեխաները այս ու այն կողմ փախան: Նրա մեծ աղջկան փախցրին... Տէր Աստուած...

Տանուտէր Ահմէդը յայտնի էր ամբողջ Աւետարանոցին: Սովորաբար, երբ նա մենակ էր մտնում գալիս, ոչ ոք նրանից չէր վախենում: Խաղաղ, նոյն իսկ բարեհոգի թիւրք էր Ահմէդը. նա ինքը դէմ չէր որ նոյն իսկ երեխաներն էլ ծիծաղեն իր վրա, չարչարեն իրան: Սիրում էր այդ-

մունքը, որ ընդունակ է տաքացնել հալածական և յուսահատ գաղթականին, և մի փոքր սիրտ տալ նրան... Խ. Մալումեան

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԲԱՄԲԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

Ի՞նչ ժամանակներում ենք ապրում...

Վրաց յայտնի բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելի հրատարակում է «Կրէբուլի» անունով մի ամսագիր. «Тифлисскій Лист.» լրագիրը տալիս է ամսագրի մասին մի նկատողութիւն, որից կատաղել է Ծերեթելի և կատաղութիւնը թափել է ամբողջ հայերի գլխին «Кавказъ» լրագրի մէջ։ Ծերեթելի հերքում է իր քննադատի խօսքերը, բայց դրանով չէ բաւականանում։ Ինչպէս վայել է ժամանակակից «հայրենասէրների» գծում, փոքրոգի քինախնդրութեամբ Ծերեթելի, «Тифлис. Листокъ»-ի ձայնը կտրել տալու համար, մի և նոյն ժամանակ իր ամբողջ մաղձը խմբագիր պ. Խաչատուրովի գլխին թափած լինելու համար, դիմել է յայտնի տեսակի գրողների հեշտ մեթօդին, հրապարակ հանելով իր հետեւեալ դիտաւորութիւնը։

«Կրէբուլիի» մէջ, ասում է նա, մօտ ապագայում պիտի տպվի մի յօդուած Ուփլիս-Ցիխէ բերդի մասին. այդ յօդուածի համար ինքը Ծերեթելի պատրաստել է մի առաջաբան հետեւեալ բովանդակութեամբ։ 1860-ական թուականներին Ուփլիս-Ցիխէ բերդի չուրջը ապրող 11 ընտանիք հայերի համար ուղարկվեց մի տէրտէր, որին տուած էր մի ամբողջ պրօգրամ։ Հայերի համար շինեցին եկեղեցի, բացարին դպրոց, փող տուին և հրամայեցին ուրիշ կերպ ապրել։ Պ. Ծերեթելի, ի հարկէ, գիտէ թէ ով էր այդպէս անողը, այդ հրամաններ տուողը. բայց անուն չէ տալիս, երևի կամ քաջութիւն չունի, կամ թէ գիտէ, որ այժմեան ժամանակ հայերի մասին կարելի է ամեն տեսակ առասպելներ թխել ի փառս և ի մեծ մխիթարութիւն պ.պ. Սուվօրինների, Վէլիչկոների և ընկ.։ Բայց ինչ որ շատ լաւ յայտնի է Ծերեթելիին, այն է, որ դրանից յետոյ երկնքի պատիժը եկաւ օրթօդոքս վրացիների վրա։ «Ամբողջ ընտանիքներ բնաջինջ դարձան ինչ որ օտարոտի հիւանդութիւնից. նրանք արիւն էին փսխում, թառամում և մեռնում»։ Շատ պարզ հասկանալի է թէ ինչ է ասում բանաստեղծը։ Հայերը որպէս թէ հաւատացնում են վրացիներին թէ սուրբ Գէորգը բարկացած է նրանց վրա և նրանք պիտի գաղթեն այդտեղից. վրացիները հաւատում են և գաղթում (մի մոռանաք որ դէպքը պատահում է XIX դարի երկրորդ կէսում և ոչ թէ քարէ դարում)։ Այնուհետև Ուփլիս-Ցիխէի մօտ կազմակերպվում է հայերի մի մեծ բնակութիւն։ «Այդ քիչ է, աղաղակում է բանաստեղծը, աւերակների վրա մնացած բոլոր (բոլո՛ր) արձանագրութիւնները ոչնչացան, իսկ նրանց տեղ երևացին նոր հայերէն արձանագրութիւններ, որոնք ասում են թէ այս կամ այն շինութիւնները կառուցել են այս ինչ հայ թագաւորները»։

Վրէժխնդրութիւնը, ինչպէս տեսնում էք, բաւական ազդու է, թէև ոչ ազնիւ։ Քացախած, փրփրած փոքրոգութեան համար ինչ գին ունի այն հանգամանքը, որ եթէ «Тифлисскій Листокъ» լրագիրը դաղել է բանաստեղծին, այդտեղ մեղաւոր չէ հայոց ազգը։ Ինչո՞ւ չը զրպարտել, եթէ այրված սիրտը այդպէս ուզում է գէթ մի րօպէի համար։ Իսկ թէ դա զրպարտութիւն է, մենք այդ կապացուցանենք այժմ։

Ուփլիս-Ցիխէ հին բերդը այժմ աւերակ է և գտնվում է Կուր գետի ափին, Գօրուց 7—10 վերստ հեռու։ Աւերակների վրա չը կան վրացերէն արձանագրութիւններ։ Բայց թէ հայերէն արձանագրութիւններ կարող են լինել, զարմանալի և անհասկանալի չէ։ Ուփլիս-Ցիխէն, ինչպէս վկայում են վրաց պատմագիրները, 887 թուականին նուաճել և քանդել է հայոց Բագրատունի թագաւորը (եթէ թուականը ճիշդ է, այդ թագաւորը պիտի լինի Աշոտ I), ապա X դարում նուաճել է Աբխազիայի թագաւոր Գիօրգի *)։ Ուրեմն Ծերեթելի իր բանաստեղծական ամբողջ տաղանդով չէ կարող խախտել մի չնչին այն իրողութիւնից, որ հայերը տէր են եղել Ուփլիս-Ցիխէի վրա։ Անհերքելի կը մնայ, ուրեմն, և այն, որ հայոց թագաւորը կարող էր կառուցանել այդտեղ շինութիւն կամ շինութիւններ և գրել տալ նրանց վրա իր անունը, ամենևին կարիք չունենալով մտքին անգամ անցկացնել թէ այդ արձանագրութիւնը հազար տարուց յետոյ պիտի կատաղեցնէ Ծերեթելիին և ինսինուացիայի նիւթ պիտի դառնայ՝ «Тифлисскій Листокъ» լրագրից վրէժ հանելու համար։ Այս մէկ։

Երկրորդ. Ուփլիս-Ցիխէի հին եկեղեցու վրա կան արձանագրութիւններ արաբական և հրէից լեզուներով։ Հարց է. ինչո՞ւ ոչ Ծերեթելի և ոչ էլ նրա այն համախոհները, որոնք միմի վայնասուն են բարձրացնում «Моск. Вѣд.» լրագրի էջերում, երբէք չէն ասում թէ հրէաներն ու թուրքերը ջնջել են վրացերէն արձանագրութիւնները և նոր արձանագրութիւններ գրել հրէից և արաբական լեզուներով։ Ինչո՞ւ միայն հայերի օձիքից են բռնել։—Որովհետև մօդան այդպէս է...

Երկու խօսք ևս։ Հայերը Գօրու գաւառում հաստատվել են 500 տարի սրանից առաջ։ Գօրին աւերակ էր, հայերն են վերականգնել։ Նրանց համար մեղք չէր հինգ դարերի ընթացքում Գօրուց 10 վերստ հեռաւորութիւն ունեցող Ուփլիս-Ցիխէի մօտ բնակութիւն հաստատել, ինչպէս հաստատել են ուրիշ տեղերում. այսօր Գօրու գաւառում բնակվող հայերի թիւն է 19,000 և դրանք երէկվայ հիւրեր չեն, այլ դարաւոր բնակիչներ։ Վրաց բանաստեղծները այսօր են սկսել հայերին իրանց աչքի փուշ համարել. բայց նրանց նախնիքները այդպէս չէին մտածում։ Վրացի պատմաբան Պլատօն Իօսելիանի ասում է, որ բուն վրացիները երբէք չեն կազմել առևտրական, արդիւնաբերական կենտրօններ, քաղաքներ։ Դրա համար հարկաւոր են եղել օտար տարրեր—հայեր, յոյներ, հրէաներ *)։ Այդ է պատճառը, որ օրինակ, մօքալաքները թէ Թիֆլիսում և թէ Գօրիում բացառապէս հայեր էին և վայելում էին մեծամեծ արտօնութիւններ։ Ահա ինչ դերի համար էին հարկաւոր հայերը։ Եւ այժմ նրանք, Ծերեթելիների և ընկ. համար եկւոր մարդիկ են, որոնք զոռով խլում են հողեր, խաբելով վրացիներին, բանաստեղծների երևակայած այդ արկադեան հովիւներին։

Եւ այդպէս, պ. Ծերեթելի, երևակայութեամբ փաստեր հնարել կարելի է միայն պօէմաների մէջ, ուր ոչ ոք չի ասի ձեզ թէ ինչպէս է որ 11 հայ ընտանիք թունաւորում են մի ամբողջ ազգաբնակութիւն և յետոյ հաւատացնում են թէ դա սուրբ Գէորգի պատիժն է։ Բայց երբ նոյն յերիւրած լեգենդան դուք փորձում էք տալ իբրև իրողութիւն, իբրև եղած փաստ, դուք թէկուզ կուրծք էլ ծեծէք աւերակների ջնջած արձանագրութիւնների մասին, ոչ ոքին չէք հաւատացնի, ընդհակառակը, անկասկած փաստ կը դարձնէք որ դուք պառաւական բամբասանքներով էք զբաղված։ Լ.

*) Բոլոր տեղեկութիւնները մենք քաղում ենք կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի հրատարակած „Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа“ ժողովածուից (Томъ II, Тиф. 1882 թ., եր. 64)։

*) Տես Вейденбаумъ, Путеводитель по Кавказу, Թիֆլիսի նկարագրութիւնը։

ՀԱՅՈՒՀԻՆԵՐԸ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

(Նամակ Մոսկվայից)

Ժամանակն ամեն ինչ փոխում է։ Նա խորտակում է ամենակարծր շղթաներն իսկ ու առաջ գնում դէպի կատարելութիւն։ Ժամանակը միշտ նոր է, միշտ երիտասարդ, միշտ առաջադէմ, միշտ իդէալականին ձգտող։ Ինչպէս ուզում էք շրջեցէք, ինչպէս ուզում էք մթացրէք նրան, ինչպէս կամենաք՝ խաւար դարձրէք, կաշկանդեցէք, սակայն գիշերին միշտ յաջորդում է պայծառ, գեղեցիկ ցերեկը, լոյսը, փրկարար լոյսը։ Շղթայեցէք այդ լոյսը Կովկասի բարձունքների վրա, ուր ուզում էք, սակայն Պրոմէթէոսը յանդուգն է, Պրոմէթէոսն անմահ է. նա կը խլէ երկնքից այդ լոյսը, կը բերէ, կը տարածէ երկրի վրա։ Ժամանակը՝ լոյսի, առաջադիմութեան սիրահարն է, լոյսը՝ ժամանակի թագն ու պսակը, և այսպէս, նրանք գրկախառնված, սաւառնում են դէպի առաջ, և տարածում միշտ լոյս, միշտ կեանք, միշտ բախտաւորութիւն։ Նրանք արգելքներ չը գիտեն, նրանք խոչնդոտներ չեն ճանաչում։

Այդ մաքերը նորից մեր մէջ ծնեցրեց այն փաստը, որ Մոսկվա են եկել հայ օրիորդներ բարձր կրթութիւն ստանալու կանանց կուրսերում։ Հայ ուսանողուհիներ Մոսկվայում, Պետերբուրգում, Եւրոպայի նշանաւոր կենտրօններում, և այդ բոլորը համարեա մի տասնամեակում։ Դա ուրախալի է, մանաւանդ այն կողմից, որ շատերը մեղանից ականատես են եղել այն սերնդի վերջին մնացորդներին, որոնց ամեն ինչ, որ լոյս է, ազատ է, քողարկված չէ, վախեցնում, սարսափեցնում է։ Այդ ողորմելի մնացորդները իրանց արժանի նախորդներով ժխտում էին այն ամենը, ինչ որ կանանց կրթութեան ու իրաւունքներին էր վերաբերում։ Նրանց դարաւոր, նեխված, անբարոյականացնող աշխարհահայեցողութեան, փիլիսոփայութեան ծնունդն էին «կինը՝ տանը», «կնոջ ինչ, կարդալ, ուսումն ինչ», «կինը հասարակական գործերի մէջ, դա ինչպէ՞ս կարելի է» և այլն։ Անցան այդ բարի հին ժամանակները։ Նորը ամեն ինչ քանդեց։ Կռիւ, աղաղակ. սակայն նորը յաղթեց։ Նա փրկարար էր։ Հայ կինը վայր գցեց իր վրայից հընութիւն կաշկանդող շղթան և քայլերն ուղղեց դէպի լոյս, դէպի առաջ։ Այդ օրվանից նա արդէն հասարակութեան անդամ էր։ Հայուհին անդոսնեց իր շրջապատող խաւարի խէթ հայեացքը։ Տարիներ առաջ, երբ հայուհին միայնակ չէր կարող փողոցներում անպատիժ շրջել, այսօր նա միայնակ հազարաւոր մղոններ է անցնում, սար ու ձոր կտրում, որպէս զի համամարդկային առաջադիմութեան բարիքներից իր մասը վերցնի։ Եւ դա ժամանակի անհրաժեշտութիւն է, առաջադիմութեան պահանջը։

Թողնելով կանանց կուրսերի մասին մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդելը ուրիշ նամակի, աւելացնենք, որ թէև Մոսկվայի կոլլէկտիվ կոչված կուրսերում հայուհիների թիւը շատ չէ, սակայն այն փաստը, որ հայուհին գիմնազիական կրթութեամբ չէ բաւականանում ու ձգտում է բարձր կրթութեան, ինքն ըստ ինքեան շատ ուրախալի է, Մնում է ցանկալ, որ նրանց շարքերն ստուարանան, տասնեակներով, հարիւրներով հաշուեն բարձրագոյն կրթարանների լսարաններում։ Մինչև հիմա հայ կինը տան զարդ էր, այսուհետև թող նա հասարակութեան զարդն ու պարծանքը լինի։

Ա. վարդապետ Գլաճեան

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Հոկտեմբերի 16-ին

Հոկտեմբերի 14-ին, ինչպէս արդէն յայտնի է, հասարակական ժողովարանի ամառային շինութեան մէջ կատարվեց ձայնաւորների ընտ-

---

պիսի բաներ։ Բայց աւելի շատ սիրում էր կրկնել.

—Ինձ օնբաշի Ահմէդ կասեն։

Այդ բանը նա ցոյց էր տալիս այն ժամանակ, երբ բէկի հրամաններն էր կատարում, այն էլ ոչ թէ մենակ, այլ բէկի բաշիբօզուկների հետ միասին։ Այդ դէպքերում նա իսկ որ սարսափելի լինում էր։ Սարսափելի էր մանաւանդ այժմ, երբ, աւելորդ համարելով մինչև առաւօտ յետաձգել բէկի հրամանը, գնացել էր Տէր-Մարութին հասկացնելու, որ իրան օնբաշի Ահմէդ կասեն։

—Խեղճ Տէր-Մարութ, մրմնջաց Աննա-խաթունը։

Բայց ցաւակցութիւնը կարճ տեւեց։ Նա յիշեց ուրիշ բան և աւելացրեց.

—Բաւական բարձրից են սկսել։

—Այո, հաստատեց Հեղինէն։—Ես հէնց այդ պատճառով շտապեցի փախցնել երկու կոյսերին։ Նրանք ամենից ջահիլներն են, իսկ մեր վանքը շատ էլ ամուր չէ։ Շրջապարիսպը, ճիշդ է, շատ պինդ է, բայց այս երեկոյ ինձ յանկարծ սկսեց վախեցնել նրա վերևի, հիւսիսային մասը։ Այդ կողմում քարերը խախտված են երևում... Հիմա որ հանդստացայ։ Նրանք այստեղ ապահով են։

—Ապահո՜վ...

—Իհարկէ... Այստեղ մտնելը հեշտ չէ։

—Ո՞վ պիտի արգելէ։

—Պատերը, աշտարակները, դռները, կողպէքները։ Լո՛յս դառնայ Մելիք-Ցաւէնի հոգին... Քո տունը երկաթի մղուկ է։

—Իսկ ինչ կը լինի, եթէ գան և դրսից կանչեն որ բաց անենք այդ մղուկը։

—Ո՞վ պիտի գայ։

—Հէնց նոյն օնբաշի Ահմէդը միւս մարդակերների հետ։

—Լուռ ու մունջ նստիր տեղդ, ոչինչ պատասխան մի տուր։ Փառք Աստուծու, ինչդ է պակաս։ Քառասուն օր էլ եթէ փակված մնաս, պաշար կունենաս։

—Բայց վերջը։

—Վերջը մէկ է—Աստուած։ Եթէ նա գրել է որ այս ամբողջ աշխարհը պիտի քանդվի, ոչ ոք չէ կարող մազի չափ դիմադրել այդ կարգադրութեան։ Սաղմոսն ասում է. «Եթէ Տէրը չէ շինում, զուր են աշխատում գործողները։»

Աննա-խաթունը բաւականացաւ այդ բացատրութեամբ։ Ուր որ կար Աստուծու կամքը, այնտեղ ոչինչ էր մարդու խելքն ու զօրութիւնը։ Նա փառք տուեց այդ կամքին, ապա պատմեց Մանասի մասին, թէ ինչ էր ասել նրա սուրհանդակը և ինչ էր պատասխանել ինքը։ Կոյսը հաւանութիւն տուեց. խիստ դատապարտեց Մանասի արածը։ Նա էլ նոյնը կանէր, ինչ ասել էր մէլիքի կինը։ Այժմ երկուսը բոլորովին համամիտ էին. նրանք, վերջապէս, միացան մի կէտի վրա, թէև մինչև այդ հակառակ կողմերում էին կանգնած։ Հեղինէն գոհ էր։ Այդ երևաց նրա խօսքերից, որոնց սովորաբար գործ էր ածում իբրև հրաժեշտի ողջոյն, երբ հեռանում էր անհոգ սրտով։

—Մեր մեղքերի համար է, ասաց նա, ձեռքը թափ տալով, և քայլեց դէպի դռները։

Ճանապարհին նա մի անգամ էլ յիշեցրեց Աննա-խաթունին իր նախկին պատուէրը կոյսերի մասին, նորից խնդրեց լաւ պահել նրանց, բանալին չը տալ ուրիշին։

—Մեղքերի ծով է մեր աշխարհը, իսկ նրանք ջահիլ են...։ Առհասարակ աշխատիր որ շատ մարդիկ չը մտնեն այստեղ։

Այրին խոստացաւ կատարել այդ բոլորը. նրա ձայնը հաստատ էր, վճռական։ Եւ միայն այդ ժամանակ Գայիանէն պոկ եկաւ իր տեղից ու մտաւ իր սենեակը։

Մօր հրամանը նա չէր կատարել... Սա առաջին անգամն էր։ Նա լաւ տեսաւ թէ ինչպէս թագցրին երկու կոյսերին, լսեց իր մօր և Հեղինէի ամբողջ խօսակցութիւնը, ուշադրութիւն չը դարձնելով Մեհրիի թախանձանքների վրա, մինչև իսկ երկու անգամ դէն հրելով նրան։ Ի՞նչ կարող էր անել դայեակը. նա զարմացած էր այդ անօրինակ դիմադրութիւնից, ուրիշ իշխանութիւն չունէր, որ հարկադրէր։ Եւ կա՛ր արդեօք այդպիսի իշխանութիւն։

Ջէթի ճրագը, որ դրած էր բարձր ճրագակալի վրա, դժգոյն, կարմիր լոյս էր թափում գորգերով զարդարված սենեակի մէջ։ Նրա առաջ նստած էր Գայիանէն, լուռ, հայեացքը բևեռած սենեակի դռներին։ Մեհրին մի քանի անգամ փորձեց մօտենալ նրան, բայց ինչ զարմանալի բան... այժմ նրան դէն էր հրում մի տարօրինակ, մինչև այժմ անծանօթ զգացմունք։ Կարծես մի ժամում նրանք օտարացել էին միմեանցից. կարծես այժմ միայն յայտնի դարձաւ որ մէկը Վարանդայի իշխանի աղջիկն է, իսկ միւսը մի խեղճ, անտոհմ գեղջկուհի, որ կեանքի կէսը անց էր կացրել այս տանը, ծառայել էր և փոխարէնը մի կտոր հաց կերել։ Տարբերութիւնը շատ մեծ էր. նա ցոյց էր տալիս միւսին, ծառային, թէ իրան պատշաճ տեղը տիրուհուց հեռու լինելն է։

Ինչպէս էր որ այս հանգամանքը այժմ միայն յայտնի դարձաւ, այսպէս յանկարծակի և այսքան պարզ։ Ահով շրջապատված հոգիները որոնում են միմեանց, կպչում են իրար, տաքացնում, փոխադարձ խրախոյսներ հաղորդում միմեանց։ Անհասկանալի երևոյթ. հէնց այդպիսի ժամանակ, երբ դրսի աշխարհը սոսկում էր զգում գիշերային յուսահատական [illegible], տարիների մտերմութիւնը ոչնչանում էր դայեակի և սանիկի մէջ։ Նրանք բաժանվում էին այս երկիւղալի րօպէին, մինչդեռ, երկար անցեալին նայելով, սանիկը հէնց այժմ պիտի սեղմվէր դայեակի կրծքին և հանգստութիւն պիտի որոնէր նրա փաղաքշանքների մէջ։ Մեհրին շատ լաւ զգաց որ այժմ իր կուրծքն ու փաղաքշանքները ոչինչ են։

Երբէք նա այդպիսի դէմք չէր տեսել Գայիանէի վրա։ Դա այժմ տխրութեան հրեշտակը չէր, որին մի ժամանակ մխիթարում էր պառաւը։ Շատ հեռու չէ գնացել այդ ժամանակը։ Վշտի, սուգի այն սև օրերում, որոնք խեղդում էին այս տանը Մէլիք-Ցաւէնի մահից յետոյ, նա մի կատարեալ հրեշտակ էր, ամբողջապէս թաթախված հառաչանքների, արտասուքների մէջ։ Անհայր որբը այն ժամանակ ուրիշ բան էր. իր տեսքով շարժում, քանդում էր մարդու սիրտը, արտասուք էր հանում նոյն իսկ օտարի աչքերից։ Ոչ մի որբ նրա պէս չէր հասկացրել տեսնողին թէ որքան անգութ է մահը։

Իսկ այժմ։ Դարձեալ գունատ է գեղեցիկ դէմքը, դարձեալ լուռ ու մտախոհ է նա, իսկ ամբողջ կազմուածքը չէ թագցնում որ ընկել է ինչ որ սարսափելի ծանրութեան տակ։ Բայց նմանութիւնը հէնց այդքանով էլ վերջանում էր։ Կային նոր գծեր. դրանք նոր կերպարանք էին հաղորդել դէմքին։ Վառվել էր մի ուրիշ լոյս հրաշալի աչքերի մէջ. մեղմ ու հեզ, բայց գրաւիչ, թախծալի էին այդ նոր ճառագայթները. կարծես աստղերի շողերն էին դրանք, ընկել էին աչքերի մէջ և չէին կարողանում դուրս գալ անյատակ խորութիւնից։ Երբէք Գայիանէն այդպէս չէր նայել այս աշխարհին։ Կարծես նա գտել էր մի նոր, մի ուրիշ աշխարհ, նրան էր նայում, զգում էր, մտածում, դատում։ Ի՞նչ էր դա, այդ աշխարհը։ Թւում էր թէ այնտեղից խօսում էին սրբերը. և խօսքը երկրաւոր չէր, ինչ որ խորհրդաւոր ուխտի մասին էր։ Թւում էր թէ հէնց այդ էր պատճառը որ Գայիանէն այնքան անմատչելի էր երևում, այնքան բարձր, ցուրտ։

(Կը շարունակվի)

րութիւնը։ Ընտրութիւնը սկսուեց առաւօտեան 8 ժամին և վերջացաւ երեկոյեան 7-ին։ Ընտրուած են առայժմ 36 հոգի, որոնց մեծ մասը, այն է 25 հոգի, Թուրքեր են, իսկ մնացածները հայեր և ռուսներ։ Ընտրուածներից հազիւ մի քանի հոգի միայն ինտելիգենտ մարդիկ են։ Համարեա բոլոր այն մարդիկ, որոնք յայտնի են իրանց երկարամեայ աղնիւ և անաչառ գործունէութեամբ, սևացան։ Մի այդպիսի հետևանք բոլորովին անսպասելի էր։ Հասարակութեան մէջ լուրեր են պտտում, որ իբր թէ Թուրքերը առաջուց խօսք կապած են եղել՝ բոլոր հայերին և ռուսներին սևացնելու և այլն։ Թէ որքան ճիշդ են այդ լուրերը, մենք չը գիտենք, սակայն մի բան մենք կարող ենք հաստատ ասել, որ ընտրութեան ժամանակ Թուրքերի մեծամասնութիւնը սեփական կամքով և դատողութեամբ չէր առաջնորդվում։ Այդ մեծամասնութիւնը, որ բաղկացած էր անգրագէտ մարդկանցից, նայելով թէ մի որ և է հարուստ Թուրք սպիտակ է գցում, թէ սև, ինքն ևս նոյնն էր անում, առանց իմանալու մինչև անգամ, թէ ումն է պատկանում արկղը։ Արձանագրելով այս տխուր փաստը, մենք հրաւիրում ենք ինտելիգենտ Թուրքերին և ազդեցիկ ու հասկացող մարդկանց՝ անկողմնակալ կերպով ուշք դարձնել այդ հանգամանքի վրա, ապագայում ցաւալի երևոյթների առաջն առնելու համար։

Ա. Ամիրեան

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Հոկտեմբերի 17-ին

Երկու օր առաջ Դօլբանդլը գիւղում սպանվել է Գրիգոր Բոյաճեան։ Սպանել են նրան դաշոյնով, խփելով քնած ժամանակ գլխին, և երբ զարթել և սկսել է պաշտպանվել՝ վիրաւորել են թիկերը և մահացու հարված տուել կուրծքին։ Տարել են ժամացոյց. յայտնի չէ՝ փող եղել է մօտը թէ ոչ։ Մարդասպանները անհետացել են։

Այդ սպանութիւնը հետևանք է վրէժխնդրութեան, թէ կողոպտման, յայտնի չէ։ Ընդհանուր կարծիք է, որ նրան սպանել են վրէժխնդրութիւնից և այդպէս կարծելուն առիթ է տալիս հանգուցեալի անձնաւորութիւնը և պարագաները։ «Մշակի» ընթերցողները գուցէ կը յիշեն նրան։ Երեք տարի առաջ մեր նահանգապետը նրան Ռուսաստան աքսորեց, երեք տարով, վաշխառութեան համար, և երբ այդ լուրը տպվեց «Մշակի» մէջ, հանգուցեալը մի պատասխան գրեց, յայտնելով որ բարձրագոյն իշխանութիւնը, քննելով իր գործը՝ իրան արդար է գտել։ «Մեռածների մասին կամ լաւ, կամ ոչինչ» ասված է։

Հեռու կը տանէր մեզ, ի հարկէ, պատմել թէկուզ մի մասը այն բոլորի, ինչ որ նրա՝ որպէս վաշխառուի մասին, պատմում են գիւղացիները։ Արդար են այդ գանգատները թէ ոչ, այդ Աստուած գիտէ. բայց քիչ է պատահում, որ հասարակութիւնը սխալվի, և իւրաքանչիւրը որ լսում է նրա մասին՝ «այդպէս էլ պէտք է լինէր վերջը» բացագանչում է։ Բոյաճեան մեռաւ։ Բայց Բոյաճեանից աւելի սոսկալի վաշխառուներ կան Կարսի մէջ, որոնք իրանց զարհուրելի տոկոսներով աւերում են գիւղական չատ ընտանիքներ, վաշխառուներ, որոնցից փող առնող գիւղացին ազատում այլ ևս չունի։ Հանգուցեալի եղբայրները նուիրեցին 200 ր. եկեղեցական չէնքերի չինութեան, և 100 ր. Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղին։

Ա.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պետերբուրգ, նոյեմբերի 12-ին

Խնդրում ենք «Մշակի» միջոցով հրատարակել ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ Պետերբուրգի հայ ուսանողների օգտին նուիրաբերութիւնների ցուցակի մէջ աւելանում է Ասխաբադից, պ. Մնացականեանի չնորհիւ հաւաքված 100 րուբլին, որի առիթով յայտնում ենք մեր խորին չնորհակալութիւնը։ Նուիրատուներն են՝ Խ. Մնացականեանց, Ա. Նազարեանց, Կ. Աւագեանց, Մ. Մովսէսեանց, Ն. Սափրազեանց, Գ. Տէր-Յովհաննիսեանց, Գ. Կարանեանց, Մ. Աբրեանց, Վ. Մելիք Ադամիրեանց, Գ. Մելիք Քարամեանց, Ա. Շահբազեանց։

Պետերբուրգի հայ ուսանողների դիմաց՝

Գէորգ Կուզանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հոկտեմբերի 20-ին, Ալէքսանդր III կայսրի մահվան տարեդարձի օրը, Թիֆլիսի բոլոր դաւանութեան տաճարներում հոգեհանգիստներ կատարվեցին։

—

Մեր Թղթակիցը հաղորդում է Կ. Պօլսից, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը առաջարկել է հայոց պատրիարքարանին սրանից յետոյ «հայ որբեր» ասելու փոխարէն գործ ածել «հայ աղքատ տղայք», «որբանոցի» փոխարէն՝ «աղքատանոց», և «որբերու յանձնաժողովի» փոխարէն, «աղքատախնամ յանձնաժողով...»

—

Խօսելով Թիֆլիսի դումայի ձայնաւորներից մի քանիսի, քաղաքագլխի ընտրութեան դէմ տուած բողոքի մասին, «Каспій» լրագիրը, № 225-ի մէջ ասում է հետևեալը. «...Այդպիսով վերջնական որոշումը և ընտրութիւնների կանոնաւորութիւնը այժմ կատարելապէս կախված է նահանգական ատեանից, և չէ կարելի չը նկատել, որ չատ հաւանականութիւն կայ, որ այդ ընտրութիւնը կարող է բեկանվել, որովհետև ընտրութեան կանոնների դէմ եղած չեղումները չէ կարելի ասել թէ էական չեն, նոյն իսկ իրաւաբանական տեսակէտից»։

—

Թիֆլիսում այժմ սկսվել է սաստիկ տարածվել ծաղիկ հիւանդութիւնը, գլխաւորապէս գաղթականների մէջ։ Այդ պատճառով քաղաքային սանիտարական վարչութիւնը որոշել է հսկողութեան ենթարկել քաղաքը եկող գաղթականներին։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի հայոց մի քանի դերասաններ մտադիր են մի քանի ներկայացումներ տալ՝ սիրողների աջակցութեամբ։ Վատ միտք չէ այդ։

—

Յայտնի ռուս գրող Լեւ Տօլստոյ տպագրել է մի փոքրիկ, բայց ազդու նամակ «Пет. Вѣдомости» լրագրի հոկտեմբերի 15-ի համարում, որով նա բողոքում է Կազանում տեղի ունեցած միսիօներական ժողովի վճռի դէմ (տես «Մշակ» № 116)։ Այդ վճռի նպատակն է, ինչպէս յայտնի է, խլել ռուս աղանդաւորներից՝ նրանց երեխաներին՝ ուղղափառ հոգևորականների ձեռքի տակ կրթելու համար։ Խորհուրդ ենք տալիս մեր ընթերցողներին կարդալ Տօլստոյի այդ նամակը։

—

Նոյեմբերի 16-ին Պետերբուրգում պէտք է տօնվի ռուս նշանաւոր գրականագէտ Մ. Ստասիւլեվիչի գրական և գիտնական գործունէութեան յիսնամեայ յոբելեանը։ Այժմ Ստասիւլեվիչ «Вѣстникъ Европы» յայտնի ամսագրի խմբագիրն է, և ջերմ մասնակցում է Պետերբուրգի քաղաքային ինքնավարութեան գործերում, մանաւանդ դպրոցական բաժնում։

—

Այգեգործական ցուցահանդէսը դեռ չարունակում է ընդունել հանդէսի համար զանազան առարկաներ։ Այժմ աւելացել են Սուխումի Սինոպ կոչված այգու արդիւնքները, Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցի ծառատունկերի նմուշները, զանազան տեղերից թարմ և չորացրած մրգեր։ Ի միջի այլոց հանդէս են դրված Ղազախի Նօւր գիւղից բերված խնձորներ և տանձեր, որոնք թէև արտաքին տեսքով գեղեցիկ չեն, սակայն դիմացկուն են և աճում են մի գիւղում, որը 5000 ոտնաչափ բարձր է ծովի մակերևոյթից։

—

Ինչպէս յայտնի է, հայր Իօան Կրօնշտատսկու բարոյական մեծ ազդեցութիւնը արդիւնքի աղբիւր է դարձել բազմաթիւ կանանց համար, որոնք հարստահարում են միամիտ ուխտաւորներին։ Այժմ «Міровые Отголоски» լրագիրը հետաքրքիր տեղեկութիւններ է հաղորդում դրանց մասին։ Այդ կանայք բարձրից են վերաբերվում ուխտաւորներին։ «Մենք,—ասում են նրանք,—այս աշխարհից չենք, և տէր հայրը, որ ինքն Քրիստոս է, այնքան սիրել է մեզ և այնքան մօտեցրել իրան, որ մենք միշտ հնարաւորութիւն ունենք խօսակցել նրա հետ հոգով»։ Այդ չէր կարող ծածուկ մնալ հայր Կրօնշտատսկու և ահա ռուս լրագրի ասելով, նա այդ տգեղ երևոյթի առաջն առնելու համար, իր քարոզներում բացատրում էր լսողներին, որ ինքը աստուածութիւն չէ, այլ նոյնպիսի մեղանչող մահկանացու, ինչպէս և ամենքը։ Իսկ երբ այդ միջոցներն էլ չօգնեցին, հայր Իօանը պատուիրեց աշխատասիրութեան տան քահանայ հայր Շիլդակօվին հարց ու փորձ անել այդ բոլոր կանանց և նրանց միջից այն բոլորին, որոնք յամառ կերպով աստուածութիւն են համարում իրան, արտաքսել խնամակալութեան ապաստարաններից և չընդունել ոչ մի հիւրընկալական բնակարան։ Քննութիւնը ցոյց տուեց, որ կան 40 հատ այդպիսի մոլեռանդներ։ Նրանց բոլորին աքսորեցին Կրօնշտատից, բայց նրանցից մի քանիսը այժմ նորից երևացել են Կրօնշտատի հօրիզոնում»։ Բացի այդ՝ ռուս լրագիրը հաղորդում է, որ կրօշտատի ուխտաւորների թւում «երևան է եկել մի ինչ որ քոյր Պորֆիրեա, որ իրան անուանում է Քրիստոսածին Մարիամ, և գերեզմանատան պահապան Վասիլյ Իվանօվ, որ իրան կոչում է Յովհաննէս Կարապետ։ Նրանց երկուսին էլ ոստիկանութիւնը արտաքսեց քաղաքից, բայց նրանց համախոհները մնացել են և աղօթում են այն անձանց օգտին, «որոնք չարչարվել են նեռերից ճշմարիտ հաւատի համար»։

—

«Рус. Вѣдомости» լրագիրը հաղորդում է, որ Մոսկվայի աղնուականների ժողովարանը վճռել է իր գումարներից 300 րուբլի յատկացնել Մոսկվայի համալսարանի այն ուսանողների ուսման վարձը վճարելու համար, որոնք միջոց չունենալով պէտք է արձակվեն համալսարանից։ Ռուս լրագիրը ցանկութիւն է յայտնում, որ բոլոր ժողովարանները հետևեն այդ բարի օրինակին, որով թոյլ չեն տալ որ ոչ մի ուսանող այս տարի արձակվի համալսարանից։ Օգտվում ենք առիթից յիշեցնելու մեր բոլոր հասարակական հիմնարկութիւններին և բարերարներին, որ մի չնչին գումարով, 40—50 րուբլի, կարելի է ազատել մի ուսանողին համալսարանից արձակվելու վտանգից։

—

ԳՕՐՈՒՑ մեզ գրում են. «Նորերումս, գաւառական բժշկի վկայութեամբ՝ այստեղ մի ընտանիքի մէջ երևաց դիֆտերիտ։ Հիւանդացել են առ այժմ այդ ընտանիքում երկու երեխայ, որոնցից մէկը արդէն մեռաւ։ Բժիշկը այդ բնակարանը դեզինֆեկցիայի ենթարկեց։ Ցաւալի է ասել, որ գաւառական բժիշկը դեզինֆեկցիա անելու համար պուլվերիզատոր չունէր. նա ախտահան հեղուկը սրսկում է հասարակ աւելով»։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Հինգ օր սրանից առաջ կրկին Գանձակ եկան 25 հոգի գաղթականներ. իսկ ամսի 16-ին 600 հոգի, հին գաղթականների հետ միասին, որոնք հիւանդութեան պատճառով մնում էին Գանձակ, գնացին Բաքու։ Մեր ոստիկանապետը 32 հոգուն ճանապարհելու համար մօտ 150 րուբլի է ծախսել»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պօլսից հեռագրում են «Новости» լրագրին. «Հայոց պատրիարքարանը դիմել է Բ. Դրան խնդրելով թոյլ տալ՝ փող հաւաքելու յօգուտ հայերի։»

—

«Ռէյտէրի գործակալութեան» Կ. Պօլսից հաղորդում են, նոյեմբերի 19-ից. «Օսմանեան ֆինանսների մինիստրութիւնը յանձնեց հայոց պատրիարքին խոստացած 2 հազար ֆունտ ստերլինգից մի հազար՝ յօգուտ կարօտ հայերի (իբրև թէ 2 հազարը չատ մեծ գումար է՝ կէսն են տուել). կառավարութիւնը ազատեց բանտարկութիւնից 10 հայ (որպիսի մեծ թիւ), և խոստացաւ ուշադրութիւն դարձնել պատրիարքի ցուցմունքի վրա, որը վերաբերում է հայոց գործերը քննելու համար կազմած յանձնաժողովի պակասաւորութեան»։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, հոկտեմբերի 2-ին

Նշանաւոր անգլիացի մը, Ժ. Ս. Ռօպէնսօն, այս օրերս կայսերական իրադէ մը ձեռք բերելով՝ յաջողեր է արքունի գանձարանին ամենէն գաղտնի սրահները մտնել։ Ֆրանսական թերթ մը այս առթիւ կըսէ թէ՝ անգլիացիներն ամեն բանի մէջ յանդուգն, հետաքրքիր և անզգաստապահ են, վասն զի, թէպէտ արևելեան իշխանապետներու առանձին կեանքին վերաբերեալ բաները մարդկային հետաքրքրութիւնը կը գրգռեն, բայց անոնց գաղտնիքներուն խորը թափանցելու համար՝ անոնց վրայէն քողը վերցունել՝ չատ դժուար բան է. սակայն, այսքան եւրօպացիներու մէջէն, անգլիացի մը միայն յաջողեցաւ այդ բանն ընել և կարող եղաւ սպրդել, մտնել Էսկի-Սարայի այն յարկն՝ ուր օսմանեան սուլթանները, սերունդէ սերունդ, անբաւ հարստութիւններ և ճարտարարուեստ առարկաներ դիզած են՝ որոնց մէջ կան այնպիսի բաներ, զոր կարելի չէ գնահատել։

Ահա ինչ որ պ. Ռօպէնսօն կը պատմէ։ «Բարձրաստիճան պաշտօնատար մը՝ որ գանձատունին պահապանը ըլլալով՝ միշտ Էսկի-Սարայի մէջ փակված է, յառաջ կանցնի։ Երեսուն թիկնապահներ անոր ետևէն կերթան և գանձատունի դուռներուն բացման արարողութեան ժամանակ՝ անոր կօգնեն։ Արտաքին դուռը բացվելուն պէս, ահագին կողպէքներով փակված և մեծամեծ պարզունակներով ամրացած երկաթեայ վանդակ մը կերևի, որ սահմանեալ կարգաց համաձայն բացվելով՝ կը մտնեմք, մէջէ մէջ, երեք մեծ սրահներ, որ խորհրդաւոր մթութիւն մը կը պահեն և մարդու մէջքին հասնելու չափ բարձր վանդակներով չրջապատված են։ Այստեղն է ահա սուլթաններու գանձն և այստեղ կը սկսի հարստութիւններու ցուցահանդէսն։

«Նախասենեկին մէջ ամենէն առաջ աչքի զարնողը ճիշդ մէջտեղը դրուած արքայական մեծ գահ մ'է, ոսկեկուռ, որ հազարաւոր կարկեհան քարերով, զմրուխտներով ու մարգարիտներով իբրև միւսիօն (mosaïque) զարդարված է։ Այս գահը պարսիկներէ առնուած է՝ որուն վրա ֆրանսերէն լեզուով հետևեալն արձանագրված է, տառասխալով հանդերձ. Le trône a été pri et envoyé, en 1514, pendant la guerre du sultan Sélim contre le Shah de Perse Ismaïl». —Այս գահն, 1514-ին, պարսից Իսմայիլ Շահին դէմ սուլթան Սէլիմի բացած պատերազմին ժամանակ գրաւուեցաւ ու ղրկվեցաւ։ Ուրիշ գահ մը ալ, նոյն սենեկին մէջ, Galerie-ին վրա դրված, աւելի չքեղ է և XVI դարու Թուրք ճարտարարուեստութեան Թանկագին մէկ նմոյշը ցոյց կուտայ։ Այս գահը մզկիթներու մէջ գտնված ամբիօններու ձևն ունի և կերևի թէ սուլթանն անոր վրա ծալապատիկ կը բազմէր։

«Գահին չորս կողմէն բարձրացած սիւնակներուն վրա հաստատված գմբէթ (dôme) մը կայ՝ որուն վրա մեծ գոհար մը դրուած է։ Ամբողջ գահն եղևնուէ և սանդալէ (santal) կազմուած է, սատափով, ոսկիով և արծաթով դրւագված։ Գահին ամեն կողմն ոսկեքանդակ երեւակայական բոյսեր նկարված և ամեն մէկ ծաղկի մէջտեղն անկատար սուտակներ, զմրուխտներ, չափիւղաներ (saphirs) և մարգարիտներ ագուցված են։ Սուլթանին գլխուն վերևն ոսկի չղթայ մը կախված է՝ որ սիրտի ձև ունեցող ոսկեղէն զարդ մը կը կրէ՝ որուն վրա, թէև անձև, սակայն չորս բութ մեծ և մէկ ու կէս բութ թանձր ահագին զմրուխտ մը դրուած է։

«Հիանալի սպառազինութիւններով զարդարված են վերոյիշեալ սրահներն։ Այնտեղ կը նշմարվի ոսկի թելերով հիւսված զրահավէրտ (cotte de mailles) մը, զոր սուլթան Մուրատ IV, 1638-ին, Պաղտատն առած ժամանակ, այնտեղէն իր հետը բերած է։ Այս զրահավէրտին քով դրուած է նոյն սուլթանին մէկ սուսերն՝ որուն կոռանն ու պատեանը փոխոխակի քառակաձև ընդելուզված ադամանդներով ծածկված են բոլորովին։ Այս սուսերին քով դրուած է մեծ թակոյկ մը մի և նոյն ոճով զարդարված։ Անօթը համակ ձոյլ ոսկի է, և քառակուսի ու միահարթ ադամանդներու միւսիօնի մը ներքև գրեթէ անյայտ եղած է։ Միայն այս անօթին վրա ապահովապէս երկու հազարէ աւելի ադամանդ կայ»։

Պ. Ռօպէնսօն զանոնք պատմելէ յետոյ, անկարծելի անթիւ հարստութիւններու կոյտ մը կը թուէ՝ որոնց մէջ կան ապարանջաններ, ձիու ծածկոցներ՝ խոշոր և ծանրակշիռ մարգարիտներով յեռուած, ոսկեձոյլ սաղաւարտներ, ոսկի ասպանդակներ, թուրեր, և, ի մէջ այլոց, փոքրադիր դաչոյն մը՝ որուն սուր կողմը թանկագին քարերով զարդարված է։ Չի մոռնամք յիշելու, կը յաւելու պ. Ռօպէնսօն, այն կարգ մը անգլուխ փայտիքաններ (mannequin) որ ծածկված են վեհաչուք սուլթաններու պատկանող չքեղ վերարկուներով, որոնց մէջ նշանաւոր է այն վերարկուն՝ զոր Մէհէմմէդ II իր վրա կը կրէր՝ երբ 1453-ին Կ. Պօլիսն առաւ։ Կան նաև կարծր բիւրեղեայ և ունիօշնեայ (onyx, եղնգնաքար) և յասմկաքարէ (jade) անօթներ և սքանչելի գաւաթներ, որ մինչև բերաններն լեցուած են թանկագին քարերով և ոսկի դրամներով։

Պ. Ռօպէնսօնի վրա չատ վատ տպաւորութիւն թողեր է այն բացարձակ անկարգութիւնն՝ որ հարստութիւններու այս ճոխ թանգարանին մէջ կը տիրէ եղեր։ Արուեստական ճարտարութեան արտադրած այս անզուգական հրաչակերտներուն քով կը տեսնուին, կըսէ, միջնակարգ արժէք ունեցող ճօճանակաւոր ֆրանսական ժամացոյցներ, զուիցերական նուագարկղեր, պատուաքաղներ, դանակներ, քչփորիկներ (cure-dent), կաչեկազմ թղթապանակներ, և այլն, որոնց խառնիխուռն չարքը բոլորովին արտակարգ և այլանդակ ազդեցութիւն մը կընէ մարդուս վրա։

Սակայն ամենէն ծիծաղելին այն է, որ արքայական չքեղ հանդերձներու և զգեստներու տարազներու չարքին մէջ, սուլթան Մահմուդի փայտիքանին վրա աւստրիացի զօրավարի մը համազգեստը ձգած են...

Գիրուկ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Թիւրքաց և յունաց լիազօրները բացեցին իրանց նիստերը Կ. Պօլսում: Յունաց պատուիրակ իշխան Մաւրօկօրդատօ յոյս ունի շուտով վերջացնել բանակցութիւնները, թէպէտ Թիւրքաց կառավարութիւնը այդ բանը հնարաւոր չէ համարում: Յոյն լիազօրի Կ. Պօլիս գնալու ժամանակ հետեւեալ դէպքը տեղի ունեցաւ: Երբ յունաց լիազօրը խաղաղութեան բանակցութիւնների համար եկաւ Թիւրքիայի մայրաքաղաքը, Թիւրքաց ոստիկանութիւնը ստիպեց նրան ուղեկցող կավասներին զինաթափ լինել և հանել հասարակ չոր: Ապա մաքսային պաշտօնեաները կամենում էին քննել և տեսնել իշխանի հետը բերած բագաժը: Իշխանը չը համաձայնվեց և արդէն նաւի կապիտանին հրամայեց, որ ինքը կամենում է յետ վերադառնալ. միայն իրան դիմաւորելու եկած բազմաթիւ բարեկամների Թախանձագին խնդիրքներին զիջանելով, իշխան Մաւրօկօրդատօ համաձայնվեց խօսս ցոյց չանել, իսկ մաքսային պաշտօնեաները առանց քննելու թագին անցկացնել իշխանի բագաժը: Այդ դէպքը շատ ծանր տպաւորութիւն թողեց իշխան Մաւրօկօրդատօի վրա:

—Բելգրադից «Temps» լրագրին գրում են հոկտեմբերի 8-ից. «Աղէքսանդր Թագաւորի վերադարձը իր հօր՝ Միլանի հետ Բելգրադ՝ աչքի ընկաւ մի տարօրինակ դէպքով: Հէնց Թագաւորի գալուն պէս պալատում գումարվեց մինիստրների ժողով: Ինչ պատահեց, յայտնի չէ, բայց միայն նիստը յանկարծ ընդհատվեց և Սիմիչ հրաժարական տուեց մինիստրութեան ուրիշ անդամների հետ միասին:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աւստրիական պարլամենտում, ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, վերջին ժամանակներս տեղի են ունենում շատ աղմկալի սկանդալներ: Ինքն ըստ ինքեան դատապարտելի երևոյթ է դա: Բայց տեսէք ինչ հրաշքներ են ծնվում լուսնի տակ: Եըլդըզ-Քեօշկի չաղ պնակները վերջիններից մէկը, «Իրդամ» լրագիրը այդ սկանդալների առիթով ասում է, որ ինքը չէ հաւանում պարլամենտական կարգերը: Ի՞նչ ասել կուզի որ Թիւրք հրապարակախօսը այստեղ բոլորովին անկեղծ է: Ուր որ չը կայ «Ալլահի սուրերը», ուր որ չէ գործում Թիւրքի եաթաղանը, ուր որ Թիւրք փաշան, քիւրդը, բաշիբուզուկը չեն կարգում օրէնք, արդարութիւն, սրբութիւն, այնտեղ, ի հարկէ, կատարեալ դժոխք է: Եւ «Իրդամի» խելքով այդպէս է ճշմարտութիւնը նոյն իսկ քաղաքակրթութեան տեսակէտից: Նա ասում է որ աւստրիական պարլամենտում տեղի ունեցող տեսարանները յիշեցնում են կենտրոնական Աֆրիկայի վայրենիներին և ոչ թէ մի քաղաքակրթված երկիր: Թող «Իրդամի» խմբագիր վսեմաշուք էֆէնդին մի լաւ նայէ իրան ու իր երկրին և յետոյ հարց տայ. ո՞րն է լաւը—կենտրոնական Աֆրիկան, թէ այն աւերած դաշտերը, ուր մարգարէի սուրերը երկնային դրախտի հուրիներ են որսում, կոտորելով, այրելով, ոչնչացնելով: Ոչ մի կենտրոնական Աֆրիկա դեռ չէ հասել այն փառքին, որ «Իրդամի» հայրենիքին է յատուկ: Բայց վսեմաշուք էֆէնդիի փորձառութը յայտնի է. նա վայրենիների և քաղաքակրթութեան մասին խօսելով չէ մոռանում ասել, որ եթէ պարլամենտը վատ է, ուրեմն... Կրետէն չը պիտի ստանայ պարլամենտ: Պարզ է և հասկանալի...

ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 հոկտեմբերի: Հոկտեմբերի 17-ին, Թագաւոր կայսր Աղէքսանդր III-ի, Թագուհի կայսրուհու Մարիա Ֆէօդորօվնայի և Օգոստափառ երեխաների հրաշալի փրկութեան տարեդարձի օրը՝ Խաւկէճվկի տաճարում մաղթանք կատարվեց: Միաժամանակ նոյնանման մաղթանքներ կատարվեցին մայրաքաղաքի բոլոր եկեղեցիներում:

ԼՕՆԴՕՆ, 18 հոկտեմբերի: Կ. Պօլսից հեռագրում են «Standard»-ին. «Սուլթանը հրամանագրեց լիազօրներին՝ խաղաղութեան դաշն կապել՝ ոչ ուշ քան չորեքշաբթի օրը»:

ՍԻՄԼԱ, 18 հոկտեմբերի: Լօկկարտ գրաւեց Սիմպարի անցքը: Թշնամին շատ ուժեղ դիրք էր բռնել: Վաղը Լօկարտ պէտք է ամրակոծի Արկանգը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 հոկտեմբերի: Ֆինանսների մինիստրը հնարաւոր համարեց թոյլ տալ՝ շաքար արտահանել դէպի Աւղանիստան, վերադարձնելով ակցիզը, կնիքի մաքսատան միջոցով, նոյն հիմքերի վրա, ինչ հիմքերով թոյլատրված է շաքարի արտահանութիւնը դէպի Պարսկաստան՝ Ասխաբադի և Դուշակի վրայով:

Կ. ՊՕԼԻՍ 19 հոկտեմբերի: Հրատարակվեց իրադէ, որով թոյլ է տրվում Յունաստանի գնացած քաղաքների Թիւրք հպատակներին՝ անմիջապէս վերադառնալ իրանց պաշտօնատեղերը: Աթէնքի դեսպանը կը վերադառնայ այնտեղ միայն վերջնական խաղաղութիւնը ստորագրելուց յետոյ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 հոկտեմբերի: Հոկտեմբերի 19-ին, երեկոյեան 7 ժամ 33 րօպէին, արտասահմանից վերադարձան Ցարսկօյէ Սելօ Թագաւոր Կայսրը, Թագուհի Կայսրուհի Աղէքսանդրա Ֆէօդորօվնա, Օգոստափառ երեխաներով:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի: Հոկտեմբերի 20-ին, նոյն Մեծութիւնների ներկայութեամբ, Պետրօպավլօվսկի տաճարում, Աղէքսանդր III կայսրի գերեզմանի վրա հոգեհանգիստ կատարվեց:

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Հոկտեմբերի 17-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ .	93 ռ.	50 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — .	45 »	$77\frac{1}{2}$ »
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — .	37 »	20 »
Ոսկի — — — .	— »	— »
Մաքսային կուպօններ — .	149 »	— »
Բօրսային դիսկօնտ — .	5 »	$6\frac{1}{2}\%$ »
4% պետական րէնտա. . . .	$98\frac{7}{8}$ »	— »
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	$289\frac{1}{2}$ »	— »
— — երկրորդ — .	$248\frac{1}{2}$ »	— »
5% դրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	$204\frac{1}{2}$ »	— »
5% պետական երկաթուղ. րէնտա.	— »	— »
4% ներքին փոխառութեան . .	$98\frac{3}{8}$ »	— »
$4\frac{1}{2}\%$ դրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	$100\frac{1}{2}$ »	— »
Ազն. կալ. պետ. բանկի խաղարկ.	— »	— »
$4\frac{1}{2}\%$ վլայակ. գիւղ. հող. բանկի	$101\frac{1}{8}$ »	— »
փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	— »	— »
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաներ .	$101\frac{1}{8}$ »	— »
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	101 »	— »
Օդէսայի — — .	100 »	— »
Թիֆլիսի — — .	$99\frac{5}{8}$ »	— »
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% — .	$100\frac{1}{4}$ »	— »
5% — — — .	$99\frac{5}{8}$ »	— »
Քութայիսի 6% — — .	$101\frac{1}{4}$ »	— »
5% — — — .	$99\frac{1}{4}$ »	— »

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Засѣданіе Кавказскаго Юридическаго Общества имѣетъ быть 25 ОКТЯБРЯ 1897 года, въ 8 ч. вечера, въ помѣщеніи Тифлисскаго Окружнаго Суда.

Предметы совѣщанія:

1) Административныя распоряженія. 2) Сообщеніе Члена Общества А. С. Френкеля: «БОРЬБА СЪ РАЗБОЕМЪ» РУССКОЙ ВЛАСТИ НА КАВКАЗѢ.

Примѣчаніе: На основаніи 17 § Устава Общества въ засѣданіи его допускаются и постороннія лица. (№ 1:3) 1—2

ՄԻ ՕՐԻՈՐԴ ցանկանում է ընտանիքներում
ԽՈՀԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԻ
դասեր տալ: Ամբողջ կուրսը կը տևի երկու ամիս: Ցանկացողները կարող են հարցնել Լժմանովի գրադարանում, Վելեամինօվսկայա փողոցի վրա: (№ 122) 2—4

ԲԺԻՇԿ ԳԵՐՑԵԼԴ
Որը ավարտել է իր մասնագիտութիւնը Վիեննայի համալսարանում, ընդունում է հիւանդներին, ԿԱՇՈՒԻ, ՍԵՌԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ և ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ (սիֆիլիս). ամեն օր 9—11 ժ. առաւօտեան, և 5—8 ժամը երեկոյեան: Հասցէն՝ Կուկիա, Մադէրօվսկայա փողոց, № 5:
(№ 121) 2—10

(№ 76—ամս. 25) 2—8

ԹԻՖԼԻՍԻ ՆԻԿՕԼԱԵՎՍԿԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ

Բացված են պարապմունքներ ճաշից յետոյ, որ սկսվում են ժամը 1-ից և շարունակվում են մինչև $4\frac{1}{2}$ ժամը: Խրանց որդւոց ընդունել տալ ցանկացողները պէտք է դիմեն ուսումնարանի տեսչին՝ ներկայացնելով ծննդական և ծաղկի պատուաստման վկայականները: Տարեկան վճարն է տասն և վեց րուբլի խրաքանչիւր աշակերտից: Ուսումնարանը գտնվում է Կրամնօզօրսկի փողոցի վրա, Բարանօվի տանը, № 9.
(№ 123) 1—3

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 29 հոկտեմբերի (10 նոյեմբ.) ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ԳԱՐՐԻԳ: Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են առևտրականից սակաւ գներով:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօյին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Միօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կօլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշենրօդերին: (№ 76) 20—20

ԽԱՂՈՂԻ ՄԱՄՈՒԼՆԵՐ,

ԽԱՂՈՂ ՄԱՆՐԱՑՆՈՂ, ԿՈԹ ՀԱՆՈՂ, ԿՈՒՊԱԺԻ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ, ՇԻՇԵՐ ԼՈՒԱՆԱԼՈՒ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ

Առաջարկում է

ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ

ԵՍԱՅԼՕՎԻ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ

Մեքենայագործարանը,

Թիֆլիսում Աղէքսանդրեան փողոց, սեփական տուն:

(№ 102) 16—0

ԿՏԱՒԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

(Բամբակի մանուածքի)

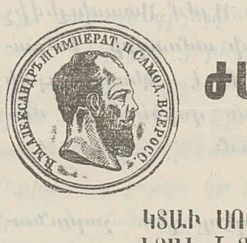

ԺԱՌԱՆԳՈՒՀԻՆԵՐԻ Յ. ՉԻԹԱԽԵԱՆԻ

КАВКАЗСКАЯ ВЫСТАВКА СЕЛЬСК. ХОЗЯЙСТВА И ПРОМЫШЛЕННОСТИ 1889.

(Հիմնված է 1869 թ.)

ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

ԿՏԱՒ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ 15—30 ՎԵՐՇՕԿ ԼԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ
ԿՏԱՒ I ՏԵՍԱԿԻ 15—30 » »
ԿՏԱՒ ՀԱՍՏ » 12—30 » » (մանուար պատուէրներով)

ԹԵԼ ԿԾԻԿՆԵՐՈՎ,
ԹՈԿ ԲԱՄԲԱԿԻ ԹԵԼԻՑ ¼"—3" ՀԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԼԻ ԾԱՅՐԵՐ (пакля) ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ՄԱՔՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ (вата) I ՏԵՍԱԿԻ
ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ II »
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ. I ՍՈՍԻՆՁՈՎ (մանուար պատուէրներով)
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ. II » ՆՇՇՏՈՎ

Առաջարկում ենք պ.պ. վաճառականներին և գործածողներին ուշադրութիւն դարձնել մեր գործարանում պատրաստվող կտաւի ամրութեան և ներկեր ընդունելու յատկութեան վրա և չը շփոթել Ռուսաստանից եկած կտաւների հետ:

Կտաւի նմուշները և պրէյսկուրանտները ուղարկվում են ըստ առաջին պահանջման ձրիաբար:

Հասցէն՝ Тифлисъ, главная контора фабрики. Уголъ Нагорной и Сергіевской ул. собс. д. телефонъ конторы 266, а фабрики 24. (չ. և.) (№ 78) 28—50

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՍՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Առևտրական կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ծանօթութեամբ հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատեստատներ:

Աւանդվող առարկաք սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն, 2) Առևտրական Թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային), 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա, 5) Առևտրական Թղթակցութիւն, 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը:

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Աղէքսանդր Փրիդօնովի տանը, № 9, Սերգիևսկայա և Նագօրնայա փողոցների անկիւնում: Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս եղբ. Ծովեանօվների բանկային գրասենեակում և կուրսեր հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիք դիմեն՝ Тифлисъ, С. Н. Мануэльянцу.

(և. շ.) (№ 76) 21—25

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 20 Октября 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.